
krešimir petrović

NASILJE | SPORT

1.

Nasilje se kao sredstvo razrešavanja ili kao pretnja ucjenjivanja pokazuje kao najefikasniji (na kratak rok), a zato i kao najčešći, oblik razrešavanja mnogih konfliktnih situacija (racionalnih i iracionalnih sadržina) na različitim nivoima - planetarnim, grupnim ili pojedinačnim.

Eskalaciju nasilja možemo, kroz često dramatične oblike, uočiti već u suvremenoj porodici, uzorku ponašanja mladih do politike definirane kao način na koji grupe ili države razrešavaju svoje bilateralne ili multilateralne odnose (politički odnosi).

Nasilje u sportu je, otud, potrebno najprije shvatiti kao segment nasilja u cjelovitoj, prije svega moralnoj krizi kraja XX stoljeća. Baš zbog toga bi fokus našeg promatranja nasilja u sportu bio izopačen ako ga ne bismo gledali sa distance koja opravdava naziv: Nasilje i sport. Iako nasilje u sportu ima i genezu *sui generis*, i u svakom društvu djelomično drugačiju konotaciju, ono ima i mnoge zajedničke izvore koji obeležavaju društvo bremenito potrošačkim mentalitetom, tehnološkom revolucijom čije misaone premise nisu mogle prevazići onaj smisao života kojega bi najlakše zacrtali sintagmom: da *više* ne znači i *bolje*.

Što se sporta tiče kao da su sve više u pravu oni koji smatraju: "da što je veća kriza vrijednosti to su veća

sportska dostignuća". Raspuknuti moralni sustav daje mogućnosti za sve vrste manipulacije: sportiste samog, sportiste od drugih, sportskih navijača i gledalaca. Ne možemo prenebreći činjenicu da su u suvremenom vrhunskom sportu manipulirani (od različitih subjekata i s različitim motivima) i gledaoci i sportaši.

Zato se sve više postavljaju pitanja koji su *ti*, koji imaju najviše od sporta takvog kakav je. Posebno zato jer po pravilu: "uhvatite zeca" i *ti* pišu deklaracije o sprečavanju poroka u vrhunskom sportu. To što govorimo pretežno o takozvanom vrhunskom sportu (što u primjeru npr. fudbala i ne treba biti tačno) je zato što je ekstreme najlakše analizirati, ali pre svega zato što /1/ prosjek ne pokazuje ništa - već prosjek; /2/ što je najvažnije - uzorci vrhunskog sporta prenose se u sport i škole.

Baš zbog navedenog su mnoge rasprave na temu: "Nasilje i sport" samo taksonomizacija posljedica i opisivanje činjeničnog stanja, koja malo ili ništa zadiru u izvore problema i iz kojih se deriviraju palijativne mjere koje su očigledno već na samom početku osuđene na neefikasnost (npr. mjere prihvaćene u Britaniji poslije Heysela, mjere o uzimanju droga i slično). Suvišno je govoriti samo o nasilju publike, pa i trenera i sportskih funkcionera; o treningu kao specifičnom obliku nasilja; o drogi, o podzemlju sporta koji puteve droge osmišljava i dirigira, o pritiscima sredstava javnih komunikacija (politizacija i komercijalizacija sporta), o nacionalističkim ekscesima dok su svjetski i društveni odnosi determinirani starom rimskom izrekom: *si vis pacem, para bellum* i dok spektakularizam, komercijalizam i trenutni politički interesi na različitim razinama pretvaraju sportaše:

- u vojnike sporta (sport je rat s prijateljskim oružjem); u momčadi sportsko industrijskog kompleksa gdje je komercijalni uspjeh ispred čovjeka i njegovog ličnog sportskog uspjeha; manipulacija (mogli bismo reći trgovanje) sportistima i njihovim karijerama, sastavni dio "uspješnosti posla".

Manipulacija sportistima postaje svakim danom sve veća, kršenje osnovnih ljudskih prava prije pravilo nego iznimka. Kad kriteriji vrednovanja sportskog dostignuća prestanu biti unutrašnji kriteriji sportskog stvaralaštva, kad se kriterije vrednovanja uzima izvan sporta (a vrednost dostignuća ima po pravilu vrednost komentara), onda se već uveliko susrećemo s nasiljem nad sportom i sportistima.

Zbog svega poznatog i djelomično ovde navedenog učinili bismo grešku kad ne bismo bar pokušali, uz

analizu konkretnog, pronaći dublje generatore bar dijela onoga što bi mogli svrstati danas u virtualno beskonačni broj pojava oblika "Nasilja i sporta".

Svaka rasprava na temu "Nasilje i sport" dimenzionirana (pa time i ograničena) je činjenicom da se od nje očekuju i konkretni predlozi za konkretna društvena zbivanja. Često se smatra da je ona samo akademska (a brzo dobiva prizvuk nedjelotvornosti), ako polazi iz analize kraja XX stoljeća kao najnasilničkoga obdobja čovečanstva u kojega nisu ugrađeni samo pretnja nuklearnog uništenja, ponor ekoloških katastrofa i, pre svega, besperspektivnost mladih, koji u "ostavštini očeva" vide tešku hipoteku svoje budućnosti.

U ocjeni pragmatika traži se (ne)čekanje na rješavanje esencijalnih i egzistencijalnih problema sadašnjosti već brza i efikasna rješenja koja su svakim danom sve bliža uvjerenju da se neinstitucionalno nasilje mora rešavati institucionalnim. Od toga pa do stanja u kojem dobija punu vrijednost ocjena njemačkog sociologa (policijskog) Hortledera: "da na našim stadionima ponekad zataje naši policajci, ali naši psi vučjaci nikada", nije velik korak.

Sigurno su tu atraktivna i brza rješenja efikasna do onih granica gdje se čovjeka i njegova prava pretvara u čovjeka-publiku, koji je paranoičnom logikom organa prisile već unaprijed potencijalni krivac.

2.

U svijetu i kod nas postoji više od 5000 tekstova, rezultata istraživanja na temu nasilja u sportu ili nasilja i sporta. O tome pišu stručnjaci različitih profila od psihologa, sociologa, liječnika, teoretičara sporta, različito stručno profiliranih organa bezbednosti, pa do samih sportaša i zabrinutih ljubitelja sporta. Svim tim tekstovima, analizama zajednički je da pre svega utvrđuju gdje smo. Nešto malo onih kojih se misao kreće prema onome *kuda to vodi* u daljnjoj eskalaciji. Najmanje je tekstova koji se bave, ipak najvažnijim *kuda i kako ići* da sa ruba ponora, gdje se u velikoj mjeri mnogo suvremenih vrhunskih sportova nalazi, ne bi već sledeći korak bio pad u bezizlazni ponor.

Takva narav tekstova dala je i obilje raznolikih definicija nasilja u sportu.

Ako iz operacionih razloga prihvatimo Adlerovo tumačenje agresije kao svake manifestacije "volje po moći", možemo vidjeti da se pojam agresije približava

pojmu nasilja u najširem spektru, a time operacionalnoj definiciji koju je ponudio G. Schilling (1976) "Nasilje se može izražavati sa stvarnom ili umišljenom radnjom riječima i bez riječi, s fizičkim djelovanjem, sa štetom koju prouzrokuje sebi ili drugima, s oblicima koje društvo ili društvene grupacije odobravaju ili ne, gdje žrtva za nasilje zna ili ne zna".

Kao što smo već napomenuli taksonomija nasilja je svakim danom sve veća, često i *nepoznata* (još), tako da definicijom nije moguće obuhvatiti sve oblike nasilja. Konačno i naše znanje je na tom području uvijek u zaostatku za praksom. Ali ipak s definicijom, i pored nje, postoji mogućnost, da svjest o fenomenu nasilja u svetu i kod nas učinimo osjetljivijom a time i budnijom u razotkrivanju fenomenologije nasilja.

3.

Prije nego što se u okviru aktuelnosti našeg društvenog trenutka zadržimo na nekim fenomenima nasilja u sportu i učinimo pokušaj da identificiramo njihove izvore treba napomenuti bar dvije stvari:

- da je nasilje postojalo u društvima i sportu u čitavoj istoriji. Ali, istorijski gledano drevno nasilje temeljilo je, po pravilu, na tada prihvaćenim civilizacijskim normama, dok je sadašnje nasilje paradoks civilizacije koja je razvila i ljudska prava, pravnu državu i civilno društvo i koja je bahata i punih ustiju o razvijenim kulturološkim i civilizacijskim tekovinama;

- da je zaostatak analize nasilja (uprkos hiljadama analiza) takav da nam se često događa nasilje pred očima, a da ga nismo u stanju pravilno ocjeniti (npr. iskorištavanje sportaša za "reklamne panoe" čime industrije dobijaju mnogo više nego što sportu daju. Treba, naravno, izostaviti onu nekolicinu bogato nagrađenih sportaša, prihvatajući sintagmu: "da su sretni robovi najveći neprijatelji slobode".

Stogodišnjica huliganizma

Englezi slave stogodišnjicu huliganizma (naziv *hooligan* dat je po nemirnoj irskoj porodici s kraja XIX stoljeća). Bande navijača razvile su svoj specifični moral i hordni uzorak ponašanja pomješan sa svim što donosi društveni eskapizam od učešća u stvarnim društvenim zbivanjima. Institut u Lestru godinama se bavi analizom huliganizma. Huligan je član određene navijačke

grupe, koji prihvata zajedničke vrednosti od kojih je mržnja do članova drugih grupa najdublji zajednički korjen; kojemu pripadanje grupi znači bijeg od anonimnosti, daje mu osjećaj sigurnosti; tučnjava s drugim grupama najjači je izraz osjećajnog naboja i osrednji smisao života; gdje biti huligan, znači biti slobodan i živjeti život na najbolji mogući način, jedan je od najsažetijih opredeljenja huliganizma kao pojavnog oblika.

Huliganstvo se kreće u granicama koje, u principu, određuje policija. Ili bi mogli reći politika, odnosno grupe na vlasti? E. Duning u analizi engleskog huliganizma piše: "Ako je huliganski način življenja osmišljen vanrednim emocionalnim nabojem, onda je potrebno u zamjenu ponuditi nešto drugo emocionalno jednako ili jače". Pitamo da li je to osmišljen socijalni bunt protiv društvenog uređenja koje ih drži na marginama i podeljene u suparničke grupe lakše ovladava nego kad bi bili jednovita, društveno usmjerena sila?

Tendencija da se pod prostirače stadiona pomete društvene probleme čini se djelotvornim načinom ovladavanja delom mladih - ne samo u Velikoj Britaniji.

U taj kontekst potrebno je uključiti i *pravo* na *katarzu*. (Po Aristotelu čišćenje jednakog s jednakim).

Gledalac se na stadionu oslobađa svojih tenzija (ličnih i društvenih) podoživljajući elementarne čovjekove emocije koje proizlaze iz anonimnosti i često besperspektivnosti života, osjećaja neznačajnosti, čak i suvišnosti sa više prisutnim saznanjem da su više ili manje sredstvo manipulacije politike raznih nivoa i sadržaja. Kupljena ulaznica znači za mnoge pravo do katarze, pravo da se iskale i isprazne (bar za čas) svih nagomilanih tenzija. Na stadionima se događaju stvari koje bi bile krivično pravno van stadiona sankcionirane (razni slogani i dejstvovanja). Čini se da je u društvenim krizama za *nekoga* poželjno da se ljudi oslobadaju tenzija u specijalnim rezervatima - stadionima. I tu počinju manje ili veće *homogenizacije* koje su određenim vlastodršcima od interesa.

Nacionalistički ispadi

Možda i nije mnogo toga što se danas događa na sportskim stadionima moguće podvesti pod ispade sa nacionalističkih pozicija, ali činjenice jasno pokazuju da nacionalizmi imaju snažnu izraznu moć pred, između i poslije nekih utakmica. Ali, kolika je tu krivnja mladih? Nacionalizam je na stadionima samo "termo-

metar" nekog stanja. *Korjeni* sigurno nisu na stadionima. Tvrdnja da su na stadionima česti nacionalistički ispadi jer je počinioc u masi teško otkriti ne može se suprotstaviti ozbiljnijoj kritici. Uprkos mase na stadionima nacionalistički izgređnici su najčešće identificirani. Nacionalizam mladih je, na kraju, uvijek lakše identificirati, nego mnogo produktivniji i opasniji nacionalizam na drugim područjima. A u tim područjima, od politike do kulture, pa i nauke, kriju se generatori nacionalizma i oni progovaraju kroz usta mladih, koji često ni do kraja ne shvataju o čemu se radi. Ako radi šireg shvatanja problema kažemo i to, da nacionalizam u jednom narodu hrani nacionalizme drugih, onda će biti vjerovatno shvatljivo da samo analizom svih možemo doći do neiskrivljene slike. JKS nam tu ne čine uslugu. Suprotno! O jednoj te istoj utakmici i ekscesima možemo čitati tako različite komentare da se postavlja pitanje: da li se radi o istoj utakmici.

Ponor nedozvoljenih droga

Danas po mišljenju stručnjaka preko 70% sportista uzima nedozvoljene droge. U nekim sportovima i više. Po skromnim statistikama je zbog toga izgubilo život već više od hiljadu sportaša. Ali prave brojke o mrtvima ili bolesnima tek dolaze.

S. Wolf stručnjak za kontrolu dopinga kaže: "sportsko podzemlje je sve više organizovano" i dodao "zaprepašten sam kad gledam ponašanje sportskih narkomana. *Ubedeni su da ne rade ništa nemoralnog.* Nagovraju ih ljudi koji žele preko njih do brze zarade".

Ako dopustimo tezu da ima svatko pravo do samouništenja ostaje neosporno da je uzimanje dopinga (ili davanje djeci) nasilje nad onima koji uzimaju, a još u većoj mjeri nasilje nad onima koji ih ne uzimaju.

A kazne? Kažnjeni su sportaši, a liječnici, funkcioneri, savezi?

Želja za moć

Interesantno je da je sport, koji je naoko aktivnost čovjekova slobodnoga vremena, u svim društvenim sistemima iznimno autoritativno vođen. Sportašima se određuju ciljevi, vrijeme i intenzitet opterećenja, spavanje, hrana, pa sve do najintimnijih pitanja. Nekada se čini kao da su oni kuglica u fliperu, s kojom se drugi igraju. Sve to vodi u određenu infantilnost i ovisnost.

U sportu je mnogo (premnogo) ljudi kojima "želja za moć" (Nietzche) znači zadovoljstvo, koje u pravilu ne mogu postići na drugim područjima. Pojava autokrata (obično ide za gerontokrate), koji pomoću manipuliranja sredstvima (u inozemstvu je to razumljivije nego u nas gdje je reč o društvenim sredstvima radnih ljudi) izvode monopol nad ljudima. To je u sportu poseban fenomen. Obično takvi autokrati, u nas i u svijetu, traže apsolutno, bezuvjetno podređivanje, u zamjenu pružaju "očinsku" ljubav i sredstva za sportske uspjehe. Ljudi za koje je izvršavanje autoriteta prava radost pokazuju nevjerojatnu aktivnost. Zbog njihove uspješnosti i prividnog altruizma (jer su obično neplaćeni amateri - na što se rado pozivaju) takvi autokrati često izgledaju kao da se ne može bez njih. Svi im popuštaju. Ali, to nije dijalog kojega bi htjeli uvesti s omladinom, i ako, naročito na primanjima često govore da im je prvi cilj odgoj omladine. Oni daju sredstva, u zamjenu traže poslušnost i poštovanje. Mnogi između njih ustraju na neplaćenom radu, jer zbog neplaćenog rada mogu provoditi svoju volju.

U svijetu koji se želi, na zapadu kao na istoku, dičiti demokratijom sportski forumi su maltene atavizam feudalnog doba. Njihovi članovi su, po pravilu, ljudi kojim samo smrt oduzima pozicije. Malo ili ništa je stvarnih demokratskih procedura izbora. Ljudi - moćnici - drže u rukama sport od najnižih institucionalnih nivoa do najviših. U sprezi sa sve proždrljivijom sportskom industrijom manipuliraju sportom i sportistima. Manipulacija je sve veća i trenutno joj se teško vidi kraj.

Čini se da će tek potpuni apsurd takvog stanja probuditi latentne snage otpora. Ove snage su već prisutne ali ih birokratska mašinerija čvrsto sputava (npr. sindikati takmičara). Ako išta onda je baš konstelacija ljudi okupljenih "željom za moći" jedna od glavnih generatora nasilja u sportu.

4.

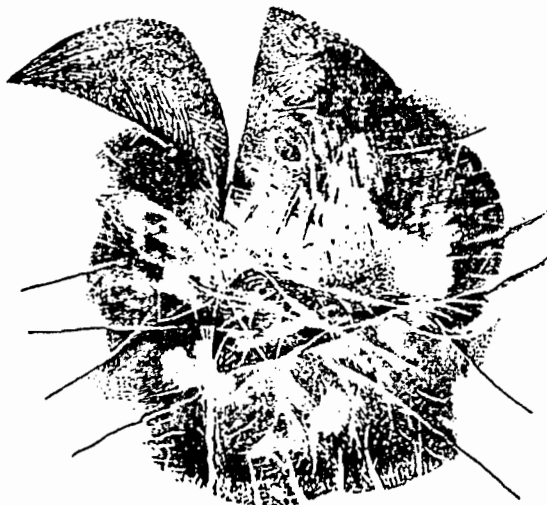
Sport ima dimenziju koja probleme komplicira. Mnogi vide u sportu značajne sadržaje za suvremenog čovjeka i za današnje društvo, i njegovu perspektivu: za obitelj, za nov način iskorišćavanja slobodnog vremena, za razvoj ličnosti mladih, za zdravlje, za alternativu anonimnosti, alijenaciji, protivtenzije, eskapizme i slično.

Sve te biološke, odgojne i socijalne funkcije "opteretile" su sport. U ovom kontekstu, neka još smanjimo

problem nasilja i devijacija, one su ipak u vezi s nabrojanim očekivanjima ogroman problem. Izgleda da na jednoj strani očekujemo od sporta previše, da ne bi bila druga strana toliko tmurnija.

Nije potrebno dokazivati da se svijet nalazi u moru nasilja. Možemo reći da ima i u sportu drugačijih, ohrabrujućih primjera koje ipak, ne bi smjeli uzeti kao osnovu za analizu. Ali kad je riječ o ulozi sporta u dugoročnom prevladavanju nasilja pozitivni primjeri morali bi biti oslonac akcije. S njima treba krenuti u pokret za suzbijanje nasilja. Možda bismo se morali složiti s onima koji smatraju da pozitivni primjeri nisu samo iluzija entuzijasta, pedagoga u svijetu u kojem je u ovom trenutku nasilje ipak kolač manjine i bič milijuna.

Sport neće nikada voditi i odgajati društva. Prije će (bar još neko vrijeme) služiti reflektiranju različitih interesa, konflikata i problema. Takvo bi nas razumijevanje sporta manje osjećajno povrijedilo kada bi govorili o vrhunskom sportu u suvremenom društvu i njegovim refleksijama na masovni sport - rekreaciju, školski tjelesni odgoj.

Mijana 87

Mijana Popović